

AZ ARÁNYOSSÁG KÉRDÉSE A KÜLÖNBÖZŐ VÁLASZTÁSI RENDSZEREKBEN

THE QUESTION OF PROPORTIONALITY IN DIFFERENT ELECTORAL SYSTEMS

Vimmer Viktor*

Absztrakt

A választási rendszerek kontextusában az arányosság akkor valósul meg, ha egy párt a rá leadott szavazatokkal megegyező arányú mandátumot szerez a parlamentben. Felmerül a kérdés, hogy ez az egyszerűnek és logikusnak tűnő képlet a gyakorlatba átültethető-e, és ha igen, akkor hogyan.

Tanulmányomban a brit, a holland, illetve az új-zélandi választási rendszerekben tartott parlamenti választások eredményeit és a kapcsolódó szakirodalmat elemezve próbálok következtetéseket levonni a választói akarat, illetve az arányosság érvényesüléséről. Emellett a hatályos magyar jogszabályokat figyelembe véve, hazánk választási rendszerét is elemzem, és amely ponton szükségesnek látom, nemzetközi példákból merítve kínálok javaslatokat az arányosság és a választói akarat nagyobb fokú megvalósítása érdekében.

Kulcsszavak: választási rendszer, választások, arányosság, választói akarat, vegyes választási rendszer

Abstract

In the context of electoral systems, proportionality is achieved when the number of seats obtained by a party in the parliament is proportional to the votes gained by the said party. The question is whether this seemingly simple and logical formula can be put into practice, and if so, how?

In my study, I try to draw conclusions about the fulfillment of the will of voters and proportionality by analyzing the related literature and the results of parliamentary elections held in the British, the Dutch and the New-Zealander electoral systems. In addition, I also review the current Hungarian legislation and electoral system, and when I deem it necessary, I offer suggestions based on international examples in order to achieve a greater degree of proportionality.

Keywords: electoral system, elections, proportionality, will of voters, mixed electoral system

* Vimmer Viktor, ötödéves osztatlan jogász szakos hallgató, vimmer.viktor@gmail.com; Konzulens: Dr. Hallók Tamás, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék.

1. Az arányosság

A választási rendszerek kontextusában az arányosság akkor valósul meg, ha egy párt a rá leadott szavazatokkal megegyező arányú mandátumot szerez a parlamentben¹. Ennek megfelelően, ha egy politikai pártot a szavazók 30%-a támogat a választásokon, akkor a mandátumok 30%-át szerezzé meg. Tanulmányom elkészítésének célja, hogy megvizsgáljam, hogy ezen egyszerű képlet milyen mértékben képes megvalósulni a különböző választási rendszerekben. Az arányosságnak, illetve az ellenkezőjének, az aránytalanságnak a szemléltetésére különböző választási rendszerekben tartott parlamenti választások eredményeit fogom alapul venni. Ezen eredményeket táblázatba foglalom, amely táblázatokból a legtöbb esetben ránézésre is megállapítható lesz, hogy fennáll-e az arányosság vagy sem. Érdekes szót ejtenünk az arányossági együtthatóról (Ae.) is, amely képlet az arányosság számszerű megjelenítésére hivatott. A képlet a következő: a párt által megszerzett mandátumok arányát kell elosztani a pártra leadott érvényes szavazatok arányával, és az így kapott arányossági együttható világosan megmutatja az adott párt alul-, vagy felülreprezentáltságát.² Számszerűen példázva, ha az arányossági együttható 1, akkor megvalósult a tökéletes arányosság, ha viszont 1,05 akkor az adott pártnak megállapítható az 5%-os felülreprezentáltsága, ha az együttható 0,95 akkor 5%-os alulreprezentáltságról beszélünk.

2. A választási rendszerek típusai

A választási rendszerek két alaptípusa a többségi rendszer és az arányos rendszer, ezek még további altípusokra oszthatók, illetve kombinációjuk képezi a vegyes választási rendszert.³

2.1. A többségi választási rendszerek

A többségi rendszer alapja az, hogy az ország területét választókerületekre osztják, leggyakrabban annyi kerületre, ahány mandátum kiosztható. A legelterjedtebb megoldás szerint választókerületenként csak egyetlen mandátum jut gazdához és a választók mindig egy konkrét személyre szavaznak.

A többségi rendszer tovább differenciálható relatív (más szóval egyszerű) többségi rendszerre és abszolút többségi rendszerre. A különbség a két variáns között abban áll, hogy a mandátum megszerzéséhez a szavazatokat milyen többséggel kell megszerezni. A relatív többségi rendszerben (másnéven angolszász rendszer) egyszerűen, amely párt a legtöbb szavazatot szerzi meg, az fogja megkapni a mandátumot is, míg az abszolút többségi rendszerben – ahogy erre a neve is utal – a szavazatok több mint felét kell megszerezni a mandátumhoz jutáshoz. Az abszolút többségi rendszerben (amit francia rendszernek is neveznek) legtöbb esetben kétfordulós a szavazás, mivel ritkán fordul elő, hogy az első fordulóban elérje valamely jelölt az abszolút többséget, viszont a második fordulóban a győzelemhez már elegendő az egyszerű többség is.

A relatív többségi rendszerre kiváló példa a brit választási rendszer, ahol csak egyéni választókerületekben van lehetőség szavazásra, és a győztes mindent visz elve érvényesül.⁴ A

¹ DEZSŐ Márta: A választási rendszer. In: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 211.

² NAGY Levente: A holland parlamenti választások arányossága és hatásai a pártrendszerre. *Parlamenti Szemle*, 2017/2, 77–78.

³ DEZSŐ: i.m. 213.

⁴ TÓTH András: Választások az Egyesült Királyságban. *Parlamenti Szemle*, 2020/1. sz., 80.

következő táblázatban a 2019-es brit parlamenti választások eredménye látható, azon belül is a három legerősebb párt szavazat- és mandátumarányai.

1. táblázat: a 2019-es brit parlamenti választások eredménye arányossági együtthatóval⁵

Párt	Megszerzett szavazatok aránya	Megszerzett mandátumok aránya	Ae.
Konzervatív Párt	43,6%	56,2%	1,29
Munkáspárt	32,1%	31,1%	0,97
Liberális Demokraták	11,6%	1,7%	0,15

Látható hogy, ezen rendszer aránytalan mértékben kedvez a legtöbb szavazatot elnyerő Konzervatív Pártnak, míg ezzel párhuzamosan nagyban alulreprezentálja a Liberális Demokratákat, akik a tényleges támogatottságukhoz képest csak tizedannyi képviselővel rendelkeznek a törvényhozásban, ezzel eltorzítva a választók akaratát. Ezt az arányossági együttható is megerősíti, mely szerint általában a 15-20% feletti eltérés tekinthető erősen aránytalanoknak.⁶ Így megállapítható, hogy erős aránytalanság áll fent mind a Konzervatív Párt tekintetében, akik 29%-kal felülreprezentáltak, mind a Liberális Demokraták tekintetében, akik pedig 85%-kal alulreprezentáltak a törvényhozásban. Hozzá kell tennem, hogy (véleményem szerint) ezen kategorizálás roppant szigorú. Ha egy választási rendszert már 15-20% feletti eltérés esetén erősen aránytalanoknak tekintünk, akkor hogyan értékeljük a brit választási rendszert a most vizsgált 85%-os torzulásával?

Az abszolút többségi rendszerben a relatív többségi rendszertől eltérően csak akkor szerez mandátumot a jelölt, ha a szavazatok abszolút többségét megszerzi. Viszont, ha nem szerzi meg a szavazatok több mint felét, akkor szükség van egy második forduló tartására is. A második fordulóban már elegendő relatív többség is a mandátum megszerzéséhez, illetve ezen forduló biztosít lehetőséget a pártoknak szövetkezésre, illetve a választópolgároknak átszavazásra egy a preferálnál esélyesebb, de még szimpatikus pártra. Az előző magyar választási rendszer, amelyet az 1989. évi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról [továbbiakban: Vjt. (rég)] szabályozott igaz vegyes rendszer volt, viszont a többségi ága abszolút többségi. Tehát szemléltetés gyanánt megfelelő a budapesti 7-es számú egyéni választókerületben született eredmény a 2006-os országgyűlési választásokon.

2. táblázat: A budapesti 7-es számú egyéni választókerület első fordulójának eredménye a 2006-os országgyűlési választásokon⁷

Párt	Képviselőjelölt	Megszerzett szavazatok	
		száma	hányada
Fidesz-KDNP	Rogán Antal	9.987	40,7%
MSZP	Steiner Pál	7.915	32,3%
SZDSZ	Pető Iván	5.760	23,5%
MIÉP	Bégány Attila	868	3,5%

⁵ Saját táblázat és számítások Oliver HAWKINS – Philip LOFT: General Election 2019: results and analysis. Second edition, House of Commons Library, London, 2020, 8. alapján.

⁶ NAGY: i.m. 78.

⁷ Saját táblázat az Országos Választási Bizottság közleménye az országgyűlési képviselők 2006. évi választásának eredményéről. 4. alapján.

Relatív többségi formulánál a Fidesz-KDNP a szavazatok 40,7%-ával meg is szerezte volna a mandátumot, de mivel az abszolút többségi formula esetén van második forduló, és ezáltal lehetséges a visszalépés és átszavazás, az eredmény a következő lett:

3. táblázat: A budapesti 7-es számú egyéni választókerület második fordulójának eredménye a 2006-os országgyűlési választásokon⁸

Párt	Képviselőjelölt	Megszerzett szavazatok	
		száma	hányada
SZDSZ	Pető Iván	12.828	55,1%
Fidesz-KDNP	Rogán Antal	10.470	44,9%

Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a kétfordulós abszolút többségi rendszer kedvez a kisebb pártoknak, mivel a második fordulónak köszönhetően esélyük van a mandátumszerzésre, míg a relatív többségi rendszerben ez lehetetlen.

Összességében megjegyezhetjük a többségi választási rendszerekről, hogy mivel a kis pártoknak kevés esélye van a mandátumszerzésre, ezért megakadályozza a pártok szétaprózódását. Ez pozitívum abból a szempontból, hogy elősegíti a stabil kormányzást, viszont negatívum is, mivel így a kisebb pártok szavazóinak nincsen (vagy csak csekély mértékben van) képvisellete a törvényhozásban.⁹

2.2. Az arányos választási rendszerek

A többségi rendszerekkel ellentétben az arányos választási rendszerek nem egyedül a győztest jutalmazzák, hanem azt a célt tűzik ki maguk elé, hogy a megszerzhető mandátumok a leadott szavazatok arányában kerüljenek kiosztásra. Az arányos választási rendszereket is két alaptípusra oszthatjuk: szavazatátruházó rendszerre (STV: Single Transferable Vote) és listás rendszerre.¹⁰

2.2.1. A szavazatátruházó rendszer

A szavazatátruházó rendszer egy sajátos módszer alapján működik, ahol a választó, habár egy szavazattal rendelkezik, a szavazáskor több jelölt közül összeállít egy preferenciasorrendet. A szavazás után meghatároznak egy kvótát (egy mandátum elnyeréséhez szükséges szavazatok száma), amely kvótát, ha átlépi a jelölt, akkor mandátumhoz jut. A jelölt többlétszavazatai pedig a választók által megjelölt preferenciasorrend alapján kerülnek át a többi, még mandátumot nem szerzett jelölthöz. Viszont a többlétszavazatokon túl, azon szavazatok is átkerülnek más jelölt részére, amelyeket olyan jelöltre adtak le, akik egyértelműen nem fognak mandátumot szerezni. Így ahelyett, hogy elvesznének a „kieső” jelöltekre leadott szavazatok, a preferenciasorrend alapján elősegíthetik más jelölt mandátumhoz jutását.¹¹ Ezt a rendszert alkalmazzák például Írországból vagy Máltán.

⁸ Saját táblázat Uo. 69. alapján.

⁹ Dieter NOHLEN: Választási rendszerek és választási reform. In: MTA Állam- és Jogtudományi Intézet: *Választási rendszer, választójog és választás Kelet-Közép Európában*. Budapest, 1996, 11.

¹⁰ DEZSŐ: i.m. 214.

¹¹ Lewis BASTON: Campaigning under the single transferable vote. Electoral Reform Society, 2006, 2–3.

2.2.2. A listás rendszer

A másik – sokkal elterjedtebb – típusa az arányos választási rendszereknek a listás rendszer. A listás rendszerek alapkonceptiója az, hogy a választók nem konkrét képviselőjelöltekre szavaznak, hanem egy adott párt által összeállított listára. Ezen lista ugyan a pártok képviselőinek neveit tartalmazza, de fontos, hogy végső soron a választópolgár pártok közül választ. A rendszer lényege, hogy a pártok a listájukra érkezett szavazatok arányában részesülnek a parlamenti mandátumokból.

A tökéletes arányosságot akkor lehetne csak elérni, ha minden mandátumot pontosan ugyanannyi szavazattal lehetne megszerezni. Ennek az egyik lehetséges módszere, ha az ország egész területe alkot egyetlen választókerületet. Ez a nagyon ritka, de arányossági szempontból kifogástalan módszer kerül alkalmazásra – kisebb módosításokkal – Hollandiában.¹² A holland alsóházban 150 kiosztható mandátumért versengenek a pártok. Elsődlegesen fontos megjegyezni, hogy a listaállításnál egyik párt sem nevezhet 80-nál több jelöltet. Ennek – a számomra roppant szimpatikus – korlátozásnak az oka az, hogy egyik párt se tudjon olyan parlamenti többséget szerezni (100 mandátumot), amellyel egyedül tudná módosítani az alkotmányt. Hollandiában nincs explicit parlamenti küszöb, hanem egy kvótát számolnak ki az összes érvényes szavazat és a parlamenti helyek hányadosa alapján.¹³ Ez a 2021-es választásokon a következőképpen alakult: 10.422.852 érvényes szavazat érkezett, amelyet ha elosztunk 150-nel, akkor az egy mandátumot érő szavazatok száma (a kvóta) 69.486. Ezután minden lista annyi mandátumot kap, ahányszor a kvóta megvan a szavazatszámában. Szemléltetésül érdemes áttekintenünk a 2021-es választások eredményét. Először is rengeteg, 17 különböző párt jutott be a parlamentbe, amely rekordnak számít, de általános, hogy 9–11 párt szokott mandátumhoz jutni.¹⁴ Ebből kifolyólag a következő táblázatban nem fogom minden párt eredményét elemezni, csak a 4 legnagyobb és 3 kisebb párt mandátumszerzését tekintem át, és ebből vonok le következtetéseket.

4. táblázat: A 2021-es holland parlamenti választáson mandátumot szerző 4 legnagyobb és 3 legkisebb párt eredménye arányossági együtthatóval¹⁵

Pártok	Szavazatok száma	Mandátumok száma	Szavazatok aránya	Mandátumok aránya	Ae.
VVD	2.276.514	34	21,87%	22,6%	1,03
D66	1.562.718	24	15,01%	16%	1,06
PVV	1.125.022	17	10,81%	11,3%	1,04
CDA	989.385	15	9,50%	10%	1,05
Denk	211.053	3	2,03%	2%	0,98
50PLUS	106.658	1	1,02%	0,66%	0,64
BIJ1	87.635	1	0,84%	0,66%	0,78

Ahogy azt már említettem, az arányosság a táblázat 4. és 5. oszlopát tekintve is egyértelmű, de ezt az arányossági együttható is megerősíti. A legtöbb párt esetében erősen arányos

¹² DEZSŐ: i.m. 211.

¹³ NAGY: i.m. 73–74.

¹⁴ A holland Választási Tanács által publikált hivatalos eredmények: (<https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20210317>) (letöltés ideje: 2023. október 31.).

¹⁵ Saját táblázat és számítások Uo. alapján.

rendszeréről beszélhetünk, mivel a torzulások 5% körüliek.¹⁶ A két legkisebb párt tekintetében fennálló alulreprezentáltság pedig könnyen magyarázható: az egy mandátumhoz szükséges 69.486 szavazatot elérték, de a kettőhöz szükségeset viszont már nem, így minden, a kvótát túllépő, rájuk leadott szavazat elveszett, amely szavazatmennység a kis pártok számára értelemeszerűen jelentősebb eltérést eredményez. Azt láthattuk, hogy a rendszer arányossági szempontból kifogástalan, viszont itt megjelenik az, amit sokan az arányos rendszerekkel szemben aggodalommal említenek, még hozzá, hogy a pártok szétaprózódnak, és ezáltal a stabil kormányzás megnehezül. Hollandiában ezt a problémát olyan módon oldják fel, hogy van egy általános konszenzus, amely szerint a társadalmi szubkultúrák elitje kiegyezik egymással, együttműködnek, egymáshoz alkalmazkodva rendezkednek be, és ez felülírja a szemben álló felek konfrontációját. A pártok fő célja az adott szubkultúra létének és integritásának biztosítása, amely érdekében az egymással való kiegyezésre és együttműködésre vannak sarkallva.¹⁷

Az előbbiek alapján kijelenthető, hogy a holland választási rendszernek sikerült az arányosságot szinte tökéletesen elérnie, viszont van még egy szempont, amit ha figyelembe veszünk, a választói akarat még magasabb fokon képes megnyilvánulni. Ez nem más, mint a listák kötöttségének kérdése. A zárt (kötött) listák esetén a választópolgárnak a döntése arra korlátozódik, hogy a pártok által előre meghatározott listára szavaz. Ilyen esetekben a képviselőjelöltek sorrendje adott, minél előrébb van a képviselőjelölt a listán, annál nagyobb eséllyel jut mandátumhoz. Ezen a sorrenden a választópolgár nem változtathat, a jelöltek közötti preferenciáját nem tudja kifejezni. Ezzel szemben a flexibilis listák esetén, igaz a pártok határozzák meg a jelöltek sorrendjét, de a választónak joga van a személyi preferencia kifejezésére, amivel a jelöltek sorrendje megváltoztatható.¹⁸

Az arányos választási rendszereket összefoglalva pozitívumként említhető, hogy a pártok a támogatottságukhoz híven jutnak mandátumhoz a parlamentben, és így ritka a nagyfokú felül- vagy alulreprezentáltság. Ezen kívül, mivel ritkán fordul elő, hogy önmagában többséget tud szerezni egy adott párt, ezért kompromisszumok kötésére és megegyezésre kényszerül az esetlegesen más társadalmi, etnikai, vallási csoportokat képviselő pártokkal.¹⁹ Negatívumként említhető a pártok aprózódása és ezáltal a stabil kormányzás megnehezülése.

2.3. A vegyes választási rendszerek

A vegyes választási rendszer, ahogy az a nevéből is adódik, az arányos és a többségi választási rendszereket kombinálja oly módon, hogy a mandátumok egy részét a többségi elv alapján, míg egy másik részét arányos módon lehet megszerezni. Magyarországon – és sok más országban – ez úgy valósul meg, hogy a választónak két szavazata van: az egyiket egy konkrét képviselőjelöltre adja le az adott választókerületben, míg a másikat egy pártlistára.²⁰ A vegyes rendszereket is különböző altípusokra lehet osztani: a *Mixed Member Majoritarian* (MMM), azaz a vegyes többségi és a *Mixed Member Proportional* (MMP), azaz a vegyes arányos rendszerekre.²¹

¹⁶ NAGY: i.m. 78.

¹⁷ NAGY: i.m. 70–71.

¹⁸ HORVÁTH Attila: Választások és választási rendszerek. In: Bende Zsófia – Halász Iván (szerk.): *Összehasonlító alkotmánytan*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 129.

¹⁹ NOHLEN: i.m. 11.

²⁰ HORVÁTH: i.m. 133.

²¹ FÁBIÁN György: A vegyes választási rendszer – A két világ legjobbjika? *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica Et Politica*. 2015. 78. sz., 72.

A továbbiakban tekintsük át az Új-Zélandon alkalmazott választási rendszert, amely igaz az MMP rendszerek családjába tartozik, de mégis alkalmas arra, hogy párhuzamot vonjunk közte és a magyar rendszer között.²² Ezen választási rendszerben a választó két szavazattal rendelkezik, egyiket pártlistára adja le, a másikat egy konkrét képviselőjelöltre a választókerületében. Ahhoz, hogy mandátumhoz jusson a képviselő az egyéni körzetben, nem szükséges abszolút többség. Amely képviselő a legtöbb szavazatot kapja, az jut mandátumhoz. A pártlisták esetén viszont van egy 5%-os parlamenti küszöb, amely alatt alapesetben nem jut mandátumhoz a párt. Eddig a pontig ismerősen cseng a rendszer, viszont itt az arányosság elvének megvalósulása érdekében a mandátumok kiosztása a pártlistákra leadott szavazatok arányában történik²³ (a módszer kifejtését ld. 7. táblázat). Előfordulhat továbbá, hogy egy párt nagyobb arányban részesül egyéni körzetekből származó mandátumokból, mint ami a számára a listás szavazatok alapján járna, ilyenkor a parlament létszáma növekszik. A következőkben tekintsük át a 2023-as új-zélandi parlamenti választások eredményét:

5. táblázat: A 2023-as új-zélandi parlamenti választások eredménye arányossági együtthatóval²⁴

Párt	Szavazatok		Mandátumok				Ae
	Száma	Aránya	Egyéni	Listás	Összes	Aránya	
National	1.085.016	38,06%	43	5	48	39,34%	1,03
Labour	767.236	26,91%	17	17	34	27,86%	1,03
Green	330.883	11,60%	3	12	15	12,29%	1,05
ACT	246.409	8,64%	2	9	11	9,01%	1,04
NZ First	173.425	6,08%	-	8	8	6,50%	1,06
Māori	87.973	3,08%	6	-	6	4,91%	1,59

A táblázat nagyon jól szemlélteti a vegyes választási rendszer minden pozitív elemét. Véleményem szerint az új-zélandi rendszerre kimondható, hogy az arányos és többségi rendszer legjobb sajátosságait kombinálva megteremtett egy, a választói akaratot nagyon magas fokon leképezni képes rendszert. Egyrészt a szinte kifogástalan arányosság – a holland rendszerhez hasonlóan – már szemmel látható, de az arányossági együttható figyelembevételével is igazolt. Másrészt a többségi rendszer legjobb tulajdonsága is megjelenik benne azáltal, hogy parlamenti képviselőt kap egy lokális kisebbség, akinek tagjai csak listás rendszerben az 5%-os parlamenti küszöb miatt nem tudtak volna mandátumot szerezni. Az egyetlen kritikám az lenne, hogy az egyéni körzetekben kívánatosabb lenne a kétfordulós megoldás, amelynek a pozitívumait már korábban kifejtettem.²⁵

A most leírtakkal szemben a következőkben tekintsük át hazánk választási rendszerét, amely alapjait tekintve nem lenne távol az új-zélandi rendszertől, viszont elemezve azt mégis egészen mással fogunk szembesülni.

²² BÁNOVICS Attila: A választó választása – A magyar választási rendszer elemzése. <https://www.elektor.hu/terdoks/a-valaszto-valasztasa--a-magyar-valasztasi-rendszer-elemzes.pdf>, 2017, 5. (letöltés ideje: 2023. november 3.).

²³ Report of the Electoral Commission on the Review of the MMP Voting System. New Zealand Electoral Commission. 2012, 4.

²⁴ Saját táblázat és számítások a New Zealand Electoral Commission: 2023 General Election – Official Result (https://www.electionresults.govt.nz/electionresults_2023/) (letöltés ideje: 2023. november 3.) alapján.

²⁵ Ld. 2.1. A többségi választási rendszerek

3. A magyar választási rendszer

3.1. A hatályos szabályozás elemzése

Választási rendszerünkben a (magyarországi lakóhellyel rendelkező) választópolgár két szavazattal rendelkezik, az egyikkel az egyéni választókerületében egy konkrét személyre szavaz, a másikkal pártlistára. Az országgyűlési képviselők száma 199, amelyből 106 képviselőt egyéni választókerületben, míg 93 képviselőt országos listán választanak meg [az országgyűlési választásokról szóló 2011. évi CCIII. törvény (továbbiakban: Vjt.) 3. § (1)-(2) bek.].

A többségi rendszerekből már ismert módon hazánkban is csak egy képviselő választható egyéni választókerületenként. A szavazás egyfordulós, és az a jelölt lesz országgyűlési képviselő, aki a legtöbb érvényes szavazatot kapja, azaz nem szükséges abszolút többséget szereznie [Vjt. 4. § (1) bek., 11. §, 13. §]. Az egyfordulós választás a régi Vjt. kétfordulós rendszeréhez képest mindenképp olcsóbb megoldás, viszont megfosztja a pártokat az első forduló utáni szövetkezés, együttműködés, illetve egymás javára történő visszalépés lehetőségétől, és rákényszeríti őket, hogy már a választások előtt döntsenek ezekről a kérdésekről.²⁶ Meg kell még jegyeznünk, hogy egyéni választókerületi jelöltre csak a magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgár szavazhat, azaz a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok (például a határon túli magyarok), csak országos pártlistára szavazhatnak.²⁷

Az egyéni választókerületre vonatkozó szabályozás elemzése után térjünk rá az országos listára. Magyarországon országos lista gyanánt pártlista vagy nemzetiségi lista állítható, amely két kategóriára különböző szabályozás vonatkozik. A pártlistaállítás az egyéni választókerületekben indított jelöltek számától függ; legalább 71 különböző választókerületben kell önállóan jelöltet állítani, oly módon, hogy legalább 14 vármegyében és a fővárosban is indulnia kell az adott párt színeit viselő jelöltnek (Vjt. 7-8. §). A választási küszöb pártlisták tekintetében az összes érvényes listás szavazat 5%-a, viszont megemlítendő, hogy a pártoknak lehetősége van közös pártlistát állítani, amely esetben a küszöb két pártnál 10%-ra növekszik és ha három vagy több párt állít közös listát, akkor 15% az elérendő határ [Vjt. 14. § (1)-(2) bek.]. A nemzetiségi listák vonatkozásában viszont egészen mást tapasztalunk. Az első mandátumukat kedvezményesen kaphatják meg, tehát az 5%-os parlamenti küszöb csak a további mandátumok tekintetében vonatkozik rájuk [Vjt. 16. § d)–e) pont].

A törvény rendelkezik még a töredékszavazatokról is, amelynek egyrészt az egyéni választókerületekben mandátumot nem szerző pártjelöltekre leadott szavazatok minősülnek, másrészt a mandátumot szerző pártjelölt szavazataiból a második legtöbb szavazatot elérő jelölt egygel növelt szavazatainak kivonása után fennmaradó szavazatok (ez a győzteskompenzáció), harmadrészt pedig, ha az egyéni választókerületben az első helyen szavazategyenlőség van, akkor minden pártjelöltre leadott szavazat töredékszavazat. Ezeket a szavazatokat a pártlistára érkező szavazatokhoz adják hozzá, hogy a tisztán többségi rendszerektől ellentétben, az egyéni választókerületekben mandátumot nem szerző pártjelöltre érkezett szavazatok se vesszenek el (Vjt. 15.§). Ezen pozitívum mellett viszont bevezetésre került az úgynevezett győzteskompenzáció intézménye. Ez az európai gyakorlatban ismeretlen metódus azt eredményezi, hogy a győztesre szavazók az egyéni mandátum útján is, illetve a töredékszavazatok útján is befolyásolják a parlament összetételét, ezzel korlátozva a

²⁶ CSERNY Ákos – PÉTERI Attila: Nagykommentár az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023. 17.

²⁷ Uo. 18.

választójog egyenlő súlyának elvét.²⁸ Ezen felül pedig szembemegy a többségi ágon kialakuló aránytalanságot ellensúlyozni hivatott kompenzációs megoldás logikájával is.²⁹ A töredékszavazatok mellett érvelők véleménye szerint ez az intézmény csupán a győztesre leadott, máskülönben elvesző szavazatok hasznosítására hivatott.³⁰

A listán megszerezhető mandátumok kiosztása úgy történik, hogy először az összes pártlistás szavazatot (töredékszavazatokkal együtt) és a nemzetiségi listákra leadott szavazatokat össze kell adni. Ezt a számot el kell osztani 93-mal, az így kapott számot pedig 4-gyel, ez a hányados adja a nemzetiségekre vonatkozó kedvezményes kvótát. Ha ez alapján egy nemzetiség mandátumot szerez, akkor ennyivel csökkenteni kell az országos listán megszerezhető további mandátumok számát. Végül pedig a d’Hondt-módszer³¹ segítségével kiosztásra kerülnek a listás mandátumok (Vjt. 16.§).

3.2. Az országgyűlési választások eredményeinek elemzése

Miután a fentiekben tisztáztuk a magyar választási rendszer elméleti működését, most tekintsük át, hogy ez hogyan nyilvánul meg a gyakorlatban. Először vessünk egy pillantást a 2014-es országgyűlési választások eredményére. A következő táblázatban – az előző részben bemutatott új-zélandi minta alapján – csak a mandátumot szerző pártokat jelenítem meg.

6. táblázat: A 2014-es országgyűlési választások eredménye arányossági együtthatóval³²

Párt	Listás szavazatok		Mandátumok				Ae.
	Száma	Aránya	Egyéni	Listás	Összes	Aránya	
Fidesz-KDNP	2.264.780	45,04%	96	37	133	66,83%	1,48
MSZP-Együtt-DK-PM	1.290.806	25,67%	10	28	38	19,10%	0,74
Jobbik	1.020.476	20,30%	-	23	23	11,56%	0,57
LMP	269.414	5,36%	-	5	5	2,51%	0,47

Kezdeként fontos kiemelnem, hogy véleményem szerint a pártlistákra leadott szavazatok száma az, amely a vegyes rendszerekben ténylegesen megmutatja az adott párt támogatottságát. Ezt egyrészt alátámasztja az, hogy az összehasonlításként használt új-zélandi rendszerben is a listás szavazatokat veszik alapul, ahhoz igazítják a mandátumok kiosztását; másrészt az egyéni választókerületekben komoly faktor lehet a jelölt személye is, és a választó nem feltétlenül csak a párttagsága miatt szavaz neki bizalmat; harmadrészt pedig a külhoni magyar állampolgárok szavazata is csak a pártlistán nyilvánul meg [Vjt. 12.§ (3) bek.].

Az arányosság kérdésére áttérve, első ránézésre is komoly, rendszerszintű aránytalanság állapítható meg. Ahogy azt már korábban is áttekintettük, az arányossági együttható

²⁸ HALMAI Gábor: A választójogi szabályozás átalakulása 2010-2013. *MTA Law Working Papers*, 2014/12. szám, 2.

²⁹ LÁSZLÓ Róbert: A választójogi szabályozás átalakulása 2010-2014. *MTA Law Working Papers*, 2014/21. szám, 6.

³⁰ CSERNY – PÉTERI: i.m. 20.

³¹ Az osztós módszerek legtipikusabb fajtája a d’Hondt-módszer, ahol a pozitív egész számok halmaza képezi az osztósort.

³² Saját táblázat és számítások a Nemzeti választási Iroda: Országgyűlési képviselők választása, 2014. április 6. <https://static.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/eredind.html> (letöltés ideje: 2023. november 3.) alapján.

vonatkozásában a szakirodalom erősen aránytalannak minősíti azt a rendszert, ahol 15–20%-os eltérés tapasztalható. Amit itt látunk az az, hogy a győztes pártszövetség (a Fidesz-KDNP) a támogatottságához képest 48%-kal felül van reprezentálva a törvényhozásban, míg minden más párt alulreprezentált. Minél kisebb a párt, annál inkább tekinthető a választási rendszer vesztésének.

Az alábbiak után felmerülhet a kérdés, hogy hogyan fordulhat elő az, hogy a magyar választási rendszerben az arányossági együtthatóra figyelemmel 26%-tól 53%-ig terjedő eltérést tapasztalunk,³³ míg Új-Zélandon ez az eltérés 3–6% közötti (figyelmen kívül hagyva a lokális kisebbségként egyéni körzetből mandátumot elnyerő maorikat).³⁴ A tanulmányomban elemeztem még Hollandiát is, mint az arányosságot szinte tökéletesen megtestesítő rendszert, de a magyar rendszerrel való összevetésül mégis Új-Zélandot kell alapul vennünk az alábbi okok miatt: vegyes választási rendszert alkalmaznak, az egyéni választókerületekben egyszerű többség is elég a mandátum megszerzéséhez, 5%-os parlamenti küszöböt állít.³⁵ A hasonlóságok felsorolása után viszont ideje áttérni a fő különbségre a két rendszer között, ami nem más, mint a listás szavazatokhoz való viszonyulás. Ezt az eltérést a továbbiakban egy egyszerű példával szemléltetem. Képzeljünk el egy 100 fős parlamentet, ahol 60 mandátumot egyéni választókerületben és 40 mandátumot listán lehet megszerezni.

7. táblázat: Az új-zélandi és a magyar választási rendszer egyszerűsített mandátumkiosztási modellje³⁶

Párt	Listás szavazat	Egyéni mandátum	Összes mandátum	
			Új-Zéland	Magyarország
A	45%	40	45	58
B	35%	20	35	34
C	20%	-	20	8

Példánkban „A” párt megszerzi a listás szavazatok 45%-át; Új-Zélandon ez azt jelenti, hogy az összes mandátum 45%-át szerzi meg (azaz 45 mandátumot), míg Magyarországon csupán a listán megszerezhető mandátumok 45%-ára (azaz 18 mandátumra) vonatkozik ugyanez. Ahogy azt már az előző fejezetben kifejtettem, az új-zélandi választási rendszer működése alapján példánkban „A” párt 40 mandátumot már megszerzett az egyéni körzetekben, viszont a listás szavazatai alapján 45-re jogosult így 5 mandátumot kap még listáról. Ugyanez a képlet a másik két pártnál is „B” párt a 20 egyéni mandátuma mellé 15-öt kap listáról, hogy elérje a neki járó 35-öt, míg „C” párt egyéni mandátumok hiányában, mind a neki járó 20 mandátumot listáról szerzi meg. Ezzel szemben a magyar választási rendszerben a pártok szavazati aránya nem szabja meg, hogy hány mandátumot szereznek a parlamentben. „C” párt így igaz a választók 20%-ának a támogatását élvezzi, de ennek ellenére csak a 40 listás mandátum 20%-át szerzi meg, ami csupán 8 mandátumot jelent, 12-vel kevesebbet, mint ami neki járna a társadalmi támogatottsága alapján. „B” párt számára már kedvezőbb a helyzet, mivel az általa megszerzett 20 egyéni mandátum mellett 14-et megszerzett listáról is, de a szavazati aránya alapján neki járó 35 mandátumtól így is elmarad 1-gyel. „A” pártot tekinthetjük a magyar választási rendszer nyertesének, mivel ő megkapja a neki – szavazati

³³ Uo.

³⁴ New Zealand Electoral Commission: 2023 General Election – Official Result (https://www.electionresults.govt.nz/electionresults_2023/) (letöltés ideje: 2023. november 3.).

³⁵ New Zealand Electoral Commission: i.m. 4.

³⁶ Saját számítások

aránya alapján – jogosan járó 45 mandátumon túl azt a 13 mandátumot is, amelyet „B” és „C” párt a rendszer jellegéből adódóan elvesztett.

Ezen levezetés magyarázatot ad arra, amit a 2014-es országgyűlési választásokon is megfigyelhettünk, azaz, hogy miért a Fidesz-KDNP az egyetlen olyan pártszövetség, amelynek magasabb a mandátumaránya, mint a szavazati aránya, míg ezzel párhuzamosan a többi pártnak alacsonyabb. Ezáltal – ahogy azt példánk is igazolja – azon pártoknak, amelyek a szavazati arányukhoz képest kisebb mandátumarányval rendelkeznek az Országgyűlésben, nem azért áll fent ezen kedvezőtlen helyzetük, mert a rájuk leadott szavazatok egy része elveszett, hanem mert egyszerűen a rájuk leadott szavazatok alapján nekik járó mandátumok egy részét a Fidesz-KDNP kapta meg.³⁷ Az objektivitás jegyében itt le kell szögezni, nem abban látom a problémát, hogy ezen mandátumokat konkrétan a Fidesz-KDNP kapja meg, ugyanúgy aggályosnak tartanám, ha bármely más párt élvezné ily módon a választási rendszerünkben alkalmazott mandátumkiosztás előnyeit. Azonban meg kell említenünk azt is, hogy a választási rendszerünk paramétereit meghatározó törvényt a Fidesz-KDNP alkotta és szavazta meg még 2011-ben. A törvény elfogadását nem támogatta más párt, de erre nem is volt szükség, mivel a kormányzópártok kétharmados többséggel rendelkeztek a parlamentben.³⁸ A törvény megalkotásának legfontosabb célja a parlamenti létszám csökkentése volt, de indokolták még a választókerületi aránytalanság kiküszöbölésével, a nemzetiségek parlamenti képviselőinek megteremtésével, a külhoni magyar állampolgárok választójogának megadásával és a kormányzati stabilitás elősegítésével is. Számunkra ezen felsorolás utolsó eleme, a kormányzati stabilitás mint érv a legfontosabb; még hozzá azért, mert ilyen stabilitási kényszer nem állhatott fent, mivel a korábbi választási rendszerben mindig olyan eredmény született, amely a választói akaratnak megfelelő kormánytöbbséget biztosított. László Róbert szerint az új választási rendszer megalkotásának célja az volt, hogy a jelenlegi kormánypártok későbbi választási győzelmeit megkönnyítse, oly módon, hogy a korábbinál jóval kisebb relatív listás előny is kétharmados parlamenti többséget eredményezhet. Ezt igazolja az egyéni választókerületek súlyának megnövelése, a második forduló eltörlése és a győztes egyéni jelölt pártjának kompenzálása is. Ezek az elemek a mindenkori legnagyobb politikai erőnek kedveznek, azaz elméletben nem kizárólag a jelenlegi kormányzó pártnak.³⁹

Véleményem szerint a legnagyobb probléma abban rejlik, hogy a rendszer lehetővé teszi azt, hogy a szavazatok csupán relatív többségének megszerzésével is lehessen kétharmados, azaz alkotmányozó többségre szert tenni. Ennek az a roppant súlyos következménye, hogy a relatív többséggel rendelkező kormánypártok semmiféle együttműködésre és kompromisszumkötésre nincsenek rászorulva a többi párttal, annak ellenére sem, hogy a választópolgárok abszolút többsége nem őket támogatta. Azaz, ha maradunk a 2014-es választásnál, akkor azt látjuk, hogy a Fidesz-KDNP a szavazatok 45%-át szerezte meg, míg vele szemben a többi mandátumot szerző pártot összesen a választók 51%-a támogatja. Ennek ellenére mégis a Fidesz-KDNP rendelkezik alkotmányozó többséggel, aminek a következménye az, hogy választók több mint fele pedig de facto nem rendelkezik képviselővel a törvényhozásban. Ezen állításom vitatható lenne azáltal, hogy az Alaptörvény szerint bármely országgyűlési képviselő kezdeményezhet törvényt, nyújthat be törvényjavaslatot. Ez természetesen igaz, a de jure képviselő fennáll. Viszont, ha vetünk egy pillantást a benyújtott

³⁷ BÁNOVICS Attila: A választó választása – A magyar választási rendszer elemzése.

<https://www.elektor.hu/terdoks/a-valaszto-valasztasa--a-magyar-valasztasi-rendszer-elemzes.pdf>, 2017, 5. (letöltés ideje: 2023. november 3.).

³⁸ Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai 2010-2014: T/5006 Az országgyűlési képviselők választásáról (<https://tinyurl.com/3w6x2c8h>) (letöltés ideje: 2023. november 11.).

³⁹ LÁSZLÓ: i.m. 3–5.

törvényjavaslatok, valamint az elfogadott törvények megoszlására, akkor a 2014-2018-as parlamenti ciklusban az alábbival szembesülünk:

8. táblázat: *A benyújtott és elfogadott törvényjavaslatok megoszlása, a 2014-2018-as parlamenti ciklusban*⁴⁰

Törvényjavaslatot benyújtó	Benyújtott törvényjavaslatok száma	Elfogadott törvények száma
Kormány	584	565
Kormánypárti képviselők	169	142
Ellenzéki képviselők	601	1

A táblázat véleményem szerint magáért beszél és igazolja a fenti állításomat. Az ellenzéki képviselőknek minden joga megvan a törvényjavaslatok benyújtásához, de kétharmados többség birtokában kizárólag a kormánypártokon múlik azok elfogadása, és ahogy ez a fenti számokból is látszik, a hajlandóság teljesen hiányzik. Ezen tendencia a következő – 2018-2022-es – parlamenti ciklusban sem mutat javulást: az ellenzéki képviselők által benyújtott törvényjavaslatok száma 396, míg ebből az elfogadott törvények száma 4.⁴¹ Érdeemes megjegyezni, hogy az ellenzéki törvényjavaslatok elutasítása gyakori jelenség egyszerű többséggel kormányzó kormányok esetén is. Azonban ez kiemelten problematikus hazánkban, ahol a kétharmados parlamenti többség mögött (az elemzett 2014-es választások tekintetében) csupán a választók 45%-a áll. Tehát a választók többsége van ily módon figyelmen kívül hagyva.

3.3. Arányosítási javaslat

A fentebb említett hasonlóságokból adódóan az új-zélandi rendszer mintaként szolgálhatna a magyar választási rendszer potenciális megreformálásához. Egy lehetséges arányosítási reform alatt nem kell törvényszerűen a rendszer teljes átalakítását érteni. Nem szükségszerű elhagyni a vegyes választási rendszert, maradhat az országos lista és maradhatnak az egyéni választókerületek is, sőt a jelenlegi parlamenti létszám is megtartható. Véleményem szerint a magyar választási rendszeren való csupán egyetlen jelentősebb változtatással is elérhető lenne a magas fokú arányosság. Mégpedig azzal, hogy a listás szavazatok határozzák meg azt, hogy hány mandátumot szerezhethet egy párt az Országgyűlésben. Ennél a módszernél potenciális aránytalanságot okozhatnak a fennmaradó mandátumok (ha valamely párt több mandátumot szerez az egyéni választókerületekben, mint ami arányosan megilletné, akkor azokat megtarthatja). Ez a probléma eddig csak a 2014-es választásokon merült volna fel, ahol a Fidesz-KDNP 6-tal több mandátumot szerzett volna az egyéni körzetek miatt, mint ami arányosan megilletné. A valóságban viszont 43-mal szerzett többet⁴², szóval arányossági szempontból ezen módszer így is sokkal kedvezőbb. Ezen módosításon túl kívánatos lehet az egyéni választókerületekben való kétfordulós szavazás visszahozása is, amely a választói akarat nagyobb fokú érvényesülésében nyújtana segítséget. Mindössze tehát ezen két módosítással is megvalósítható egy arányosabb, valamint a választók szélesebb rétegeinek képviseletét biztosítani tudó rendszer.

⁴⁰ Saját táblázat és számítások SOLTÉSZ István: Az Országgyűlés. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2021, 27. alapján.

⁴¹ SOLTÉSZ István: Az Országgyűlés. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2023, 24.

⁴² Ld. 6. táblázat.

4. Összegzés

Összegzés gyanánt megállapítható, hogy a választási rendszerek kialakításánál a két egymással versengő legfőbb érdek a kormányzás stabilitása és az arányos képviselet, azaz a választói akarat legpontosabb megnyilvánulása. A többségi rendszerekben, úgy a bemutatott brit választási rendszerben is a stabilitást részesítik előnyben az arányosság rovására. Az arányos rendszerek ezzel szemben pedig – ahogy azt Hollandiánál is láttuk – az arányosság érvényesülését emelik a kormányzás stabilitása fölé. A vegyes választási rendszerekben ezt a kérdést a többségi vagy arányos rendszerekre jellemző elemek dominanciája dönti el. Magyarország a választási rendszere kialakításánál a kormányzás stabilitása mellett döntött. Annak ellenére, hogy a választási rendszerünk a vegyes rendszerek kategóriájába tartozik, a többségi elemek túlsúlya azt eredményezi, hogy a legtöbb szavazatot szerzett, viszont a választók többségének támogatásával nem rendelkező párt kétharmados többséget szerezhet a parlamentben. Ez kétségtelenül stabil kormányzást eredményez, amelynek kétségtelenül megvannak a pozitívumai, viszont véleményem szerint elfogadhatatlan, hogy a választói akarat – a 2014-es országgyűlési választásoknál maradványként – a választók 55%-a tekintetében nem érvényesül.⁴³ Ezért úgy gondolom, hogy a jelenlegi magyar választási rendszer tekintetében nagyobb érdek fűződik a választói akarat pontosabb érvényesüléséhez, azaz a rendszer nagyobb fokú arányosságához, mint a kormányzás ily fokú stabilitásához. Ahogy azt tanulmányomban bemutattam, az arányosságot több különböző módon is el lehet érni (ld. holland és új-zélandi választási rendszerek), és egyiknek se kell szükségszerűen a stabil kormányzás rovására menni. A magyar választási rendszerhez hasonló új-zélandi vegyes rendszer mintája követendő példaként szolgálhat a magas fokú arányosság elérése terén. Igaz tökéletes választási rendszer nincsen, viszont véleményem szerint az új-zélandi az, amely az egyéni választókerületekből származó előnyök megtartása mellett a választói akaratot is szinte kifogástalanul le tudja képezni⁴⁴, ezáltal némi módosítással ugyan, de útmutatásul szolgálhat a magyar választási rendszer egy esetleges arányosítási reformjához.

⁴³ Nemzeti Választási Iroda: Országgyűlési képviselők választása, 2014. április 6. (<https://static.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/eredind.html>) (letöltés ideje: 2023. november 3.).

⁴⁴ New Zealand Electoral Commission: i.m. 4.